

**"סקרצו" מתוך "ארואיקה" - סימפוניה מס. 3 במי b מז'ור
מאת לודויג ון בטהובן (16.12.1770 - 26.3.1827)**

על היצירה

הסימפוניה השלישית של בטהובן, ה"ארואיקה", היא נקודת ציון חשובה בהתפתחות הסימפוניה כז'אנר. היא הושלמה בשנת 1803 לאחר יותר מארבע שנים של הלחנה. בראש ובראשונה היא מהווה הרחבה של ממדי הסימפוניה הרבה מעבר למה שהיה נהוג קודם לכן. יש המשערים כי הרחבה זו לא באה מן האספקט הצורני -מוסיקלי הטהור אלא הושפעה גם מן העובדה כי אל עולם הסימפוניה הבטהובנית חדר לראשונה האספקט החוץ מוסיקלי המבשר את תחילתה של הרומנטיקה: הרעיון הפיוטי-פילוסופי-חברתי שהעסיק את המלחין במידה מרובה. נהוג לחשוב כי בטהובן התכוון להקדיש את הסימפוניה לנפולאון אשר השפיע עליו עמוקות ברעיונות החופש אשר הביא עמו. בטהובן ראה בדמות נפולאון את "משחרר האנושות", וציפה, כמו רבבות אדם ברחבי אירופה, למימוש הכרזות המהפכה הצרפתית במתן דרור לכל העמים. אלא משהכתיר נפולאון את עצמו לקיסר, גברו הזעם והאכזבה, ובטהובן שינה את ההקדשה מהתייחסות ישירה אל התייחסות כללית יותר: "לזכרו של אדם גדול". ידועה האנקדוטה המספרת, כי לכשהגיע דבר ההכתרה לאזניו של בטהובן, מחק את שמו של נפולאון מן הפרטיטורה בעוצמת זעם כה רבה, עד שנשאר בה חור...

השם "ארואיקה" שהוענק ליצירה מעיד על תכנה: סימפונית הגבורה, אשר במרכזה נמצא האידיאל של האדם המושלם, של גיבור הרוח המחפש אחר האמת.

מעבר להרחבת הממדים ולחדירת הרעיון הפיוטי, מביאה הסימפוניה חידושים רבים כמו הרחבת התזמורת הסימפונית; מתן תפקידים סולניים לכלי הנשיפה מעץ וממתכת; פריצה צורנית של מסגרות מסורתיות כמו צורת הסונטה, הצורה התלת חלקית וצורה של נושא עם וריאציות.

בביצוע הבכורה שלה, בשנת 1805, התקבלה הסימפוניה ברגשות מעורבים של התפעלות והנאה לצד ביקורות לא מעודדות וגילוי חוסר הבנה. כיום היא נחשבת לאחת מיצירות המופת הבולטות וזוכה לביצועים רבים.

לסימפוניה ארבעה פרקים:

פרק א': אלגרו קון בריו
פרק ב': "מרש אבל" אדאגיו אסאי
פרק ג': "סקרצו" אלגרו ויוציה
פרק ד': "פינאלה" אלגרו מולטו.

בקונצרט זה יבוצע פרק ה"סקרצו" לבד.

על פרק הסקרצו:

משמעות השם "סקרצו" (scherzo) הוא "מהתלה". החל מן המאה ה-18, מובא הסקרצו ביצירות רב פרקיות כפרק שלו אופי קליל וטמפו מהיר, ומחליף את המנואט שעד הנה היה השריד האחרון מן הסויטה הבארוקית.

הסקרצו שומר על כמה מאפיינים של המנואט:

- משקלו משולש
- הוא תלת חלקי: סקרצו-טריו-סקרצו
- כל אחד מחלקיו הוא במבנה דו-חלקי מחזורי

סקרצו	טריו	סקרצו
➤ A://:BA://	A://:BA://	A://:BA://

בשונה מן המנואט הוא נמרץ יותר וזורם בתנועה מתמדת.

אופיו של הטריו מנוגד לאופי הסקרצו, ושונה ממנו בתזמור, במרקם, בדינמיקה ולעיתים אף בטונליות.

היצירות הראשונות בהן הופיע הסקרצו היו יצירות רב-פרקיות בעיקר מתחום המוסיקה לפסנתר והמוסיקה הקאמרית. הראשון שהחדיר את הסקרצו לסימפוניה היה בטהובן, בסימפוניה השנייה. כך, שהסקרצו בסימפוניה "ארואיקה" מהווה מראשוני פורצי הדרך לפרק מטיפוס זה.

מכאן ואילך הופיע הסקרצו דרך קבע בסימפוניות. אופיו השתנה במשך התקופות: בתחילה היה עדין קשור אסוציאטיבית ומוסיקלית למנואט, לאחר מכן "קבלי" את מאפייניו הבולטים, ובתקופות מאוחרות יותר הווה "בית" לריקודים עממיים שונים שבאו להבליט לאומיות, ואפילו קיבל גוון קודר ומקברי.

מעקב בעת האזנה

הפרק פותח באוושה מהירה שקטה ומסתורית הנוצרת מתנועת מטוטלת מוטורית בין שני צלילים סמוכים בכלי הקשת הנפתחת אל עלייה כרומטית.

Vins.

פתיחה זו משמשת מנוף לנעימה מלאת חיים המבוססת על סולם סי ב מז'ור בירידה, ומושמעת על ידי האבוב:

Ob.

התהליך חוזר על עצמו שלוש פעמים כשהנושא מושמע על ידי כלים שונים אך תמיד בינות ומעל למצע של צלילים קפיציים וחרישיים בכלי הקשת. בפעם השלישית הוא מתפתח ומורחב אך מייד חוזר אל האוירה והחמרים הראשוניים.

נדמה כי כל ההתרחשות עומדת לחזור על עצמה אך הדינמיקה השקטה, הכרומטיות הזוחלת והתנועה העצבנית והמהירה יוצרים מתח שנפרץ בבת אחת אל הכרזה רמה של הנושא בכל התזמורת:

Musical score for Clarinet (Cl.), Violin I (Vln I), and Violoncello (Vc.). The score is in 3/4 time and features a dynamic shift from *sf* to *sfz* across the measures.

הנושא נתון לתהליכי פיתוח סקוונציאליים זרועי הדגשות רמות עד שהתנועה המוטורית נקטעת על ידי סדרות של ארפזיים יורדים בהטעמות מוסטות המטשטשות את המשקל המשולש של הפרק:

Musical score for Violin I (Vln I) showing a trill (*tr*) and dynamic markings *sf*.

דו-שיח קצר בין כלי הקשת וכלי הנשיפה מעץ במוטיב המטוטלת מחזיר את התנועה המוטורית המתעצמת ומביאה את הסקרצו אל סיומו.

הסקרצו חוזר פעם נוספת כשפתיחתו מקוצצת קמעא.

טריו:

הטריו מבוסס על תרועה של שלוש קרנות המזכירה תרועת ציד:

Musical score for Horn (Hn) in E-flat (Eb) with a *sfz* dynamic marking.

לתרועה שני פסוקים האחד פותח והשני סוגר.

סיומי הפסוקים נענים בנוסחה קצרה על ידי כלי הקשת והאבובים.

Musical score for Oboe (Ob.) (left staff).

Musical score for Oboe (Ob.) (right staff).

התרועה חוזרת בשלמותה פעמיים.

קטע ביניים שאופיו רך וזורם יותר

מעביר אל הופעה נוספת של התרועה שהפעם היא מפותחת ונרחבת יותר.
גם חלק זה של הטריו חוזר פעמיים.

סקרצו

לאחר הטריו חוזר שוב הסקרצו מתחילתו בשינויים קלים.
השינוי הבולט ביותר מתרחש באזור הארפזיים היורדים הקוטעים את התנועה:
בטהובן אינו מסתפק בטשטוש המשקל על ידי הטעמות כפי שעשה קודם לכן אלא
משנה את המשקל המשולש למשך זמן קצר למשקל של שני חצאים, דבר המדגיש
את עצירתה הרגעית של התנועה המוטורית באופן משמעותי:

הזרימה מתחדשת, והסקרצו מגיע אל סיומו בקודה תרועתית ומבריקה.

הצעות לפעילויות

סקרצו:

1. הכנה בתנועה
 - לבצע תנועה סיבובית קטנה ומהירה באמת היד. להרגיש צבירת אנרגיה. לשחרר בתנועת "זריקה", כלפי מעלה.
 - לחזור על הפעולה פעמים אחדות בעוצמות שונות. לחוש את הקשר בין עוצמת התנועה לגודלה.
2. לחזור על הפעילות הנ"ל במקביל למוסיקה ה"מאוושת" של פתיחת הפרק. עם תחילת ה"מנגינה"- להפסיק את הפעילות, ולהתחילה מחדש עם ה"מאוושה" הבאה. להתאים את גודל התנועה לעוצמת הצלילים.
3. לשיר סולם סי b מז'ור בירידה במעקב אחרי התווים:
 - בערכים ריתמיים שווים.

- לפי המקצב הבא:

- ללוות את השירה בתנועת יד המתארת את קו המתאר של המלודיה
- 4. לתאר בציור גרפי את אופני התנועה המלודית השונים בסקרצו.

טריו

- 5. להאזין לתחילת הטריו – תרועת הקרנות.
 - לקשור אסוציאטיבית לסיטואציה של צייד
 - להשוות לתרועות החצוצרה מתוך הקונצ'רטו של היידן.
- 6. פעילות בצלילונים:

- לסדר ששה צלילונים לפי הסדר הבא:

↓

↓

דו ראשון	מי ראשון	סול ראשון	דו שני	מי שני	סול שני
----------	----------	-----------	--------	--------	---------

תלמידים מקישים "תרועות ציד" עם שני מקושים (בשתי ידיים) – לפי המקצב הבא:

(הידיים ממוקמות על צלילונים במרחק צלילון אחד זה מזה, ונעות מעלה ומטה במלודיה במרחק קבוע בין הידיים).